

Partie III : défense. Texte tiré de Joachim
Vadianus, *Gallus Pugnans*, 1514

Atelier de traduction du Groupe de théâtre antique

Université de Neuchâtel, CLAM

C. Aeby, N. Aeby, M. Cario, M. Durham,

P. Jacsont, S. Moy, I. Muminovic, É. Paupe,

J. Rafael Ribeiro da Silva, R. Richard. P. Schwab

Semestre de printemps 2020

Euthymi pro Gallis contra Gallinas instituta defensio.

Euthymus

Euthymus Nulla est penitus inter mortales labe, Spectatores quae virtuti, & ex ea natis gloriae & felicitati, plus sit adversaria quam invidia, quae
 5 aliquando (ut scitis) infandis exiliis, & iniquissimis repulsis, eos viros agitavit, qui & de Diis & de hominibus, quam optime meriti videbantur, post hos autem plerosque tanta insolentia adorta est, ut sustinere insontes molestissimas accusationes fuerint coacti. Id si hodie gallis contigit, eo est aequius ferendum, quod & primum talis rei exemplum non sunt, & ab his accusantur, in
 10 quibus iustissimae poenae plus loci est quam querelae. Audistis sane Philonici nostri copiosam & disertam postulationem, quam ego commendarem magis si tanto liberioris maledicentiae tabo illita non esset, quod enim est dictum, quod gallos non taxet, eleve, alliciat? cum solae gallinae commendentur, & ab his rebus etiam laus sumatur, quae fere laudari nec possint, nec debeant.
 15 Laudanda est certe sedulitas & eloquentia Philonici, qui more suo, non tam verum & justum tuetur, quam etiam ita falsum & excogitatum instituit, ita obumbrat, Ut veri & justis locis ab auditoribus accipi debeat, tanta est in eo eloquentiae potentia, Quae certe alioqui, sine malo consilio non male meretur, Verum, unde Philonico tam consilium malum? Unde illa pertinax rei non satis
 20 intellectae defensio? Nempe si verum dicere fas est, ut certe est, a solis gallinis, id quod tu Philonice fassus es. Quae te adeo precibus praemiisque inducere, & mercati sunt: ut falsum pro vero tutari fueris ausus, eoque, audaciae mens tua processerit, ut victoriam ipse tibi, nondum cognito Iudice promiseris, meque quem tibi ex officio novisti adversarium, de veritate dicenda interrogaveris,
 25 quasi ego eius animo quo sunt gallinae dicere verum libere non audeam. Constantiores estis Spectatores quam ut simplici querelae totque anilibus sabellis adauctae, fidem illico adhibeatis: Nullum est hodie vitium quod suum patrum non habeat, & iniquis rebus eloquentia si vultu multum affert, ac fere

4 felicitati] foelicitati 27 vitium] viciū

Défense présentée par Euthymus pour les coqs et contre les poules.

Euthymus

Euthymus traduction

non minus ornatus quam recte factis, tanta est, delinitae illecebris orationis
 30 efficacia. Aperte ego vobiscum agam & simpliciter. Sunt enim vetusti auctoris
 testimonio, simplicia verba veritatis,

Nec fuco vos aut orationis delenimentis suspendam Iusta enim lingua robur
 immensum habet, & viribus eloquentiae adeo certe non eget, quam haec, quae
 cum rei candore diffidit, ad obductae tectoriis blanditias linguae, & ostentosam
 35 verorum iactantiam refugium habet. Scitis Cerneadem philosophum, Romae,
 cum legatus venisset, Catonis sententia, a Senatus conspectu amoveri iussum,
 quod vir gravis & veritatis amans, hominis eloquentiam suspectam habebat. Te
 autem Philonice, ut ad instituta perveniam, oratum volo, ut quantum gallina-
 rum invidia seductus fueris, quidve aut quantum defenderis ex hisce quae iam
 40 sum dicturus patiente accipias. Intelliges enim sane omnia & mecum senties,
 Quamquam quod tu paulo ante non fecisti, nihil asserere temere velim, nec
 polliceri mihi victoriam, Sed id solum conari, ut quod est verum in aperto sit,
 Reliquum in eius manibus erit qui causae futurus est Iudex, rem enim nostram
 ad unum, aut pauciores saltem relatum iri existimo, quod si non fit, aequae mi-
 45 hi vos omnes spectatores, in iudices eligo, ac Philonicus fecit. Veritas etenim
 multorum diligentia rectius deprehenditur, quam unius opinione, & praeceps
 admodum est consilium, quod non multorum trutinato iudicio elucidatur Di-
 gnemini igitur si modo vobis masculi Galli, cordi unquam fuere, veritatis &
 juvandae gratia, me hoc in loco qui Gallos sum defensurus, patienter audi-
 50 re, ut nostris litibus iudicio, provocato verum dinoscatis. Venere ad me pridie
 Galli quatuor, quos assidere mihi hic videtis, ut forma praestantes, ita Hercle
 anio acutissimi & vigilantissimi, quorum senior, Giggulirus nomine, postquam
 hospitii sibi copia facta est, clamare coepit, Euthyme (Novit enim me iam
 a teneris annis, Parenti suo, itidem prudenti saepe comes cum me de rebus
 55 gravioribus rei publicae suae consulturus advolavit) Euthyme inquit, qui Gal-
 licinium intelligis & patrocínio tuo strenuos Gallos, multis iam annis fidelissimè
 iuuvisti, causisque gravissimis saepe tutatus es, Nos ingenti Gallorum conventu
 publicae legationes muneri praefecti, ad te mittimur, qui ceteris & prudentia

29 factis] facti 29 delinitae] delinitae 30 auctoris] autoris 32 delenimentis] delini-
 mentis 34 blanditias] blandicias 40 Intelliges] Intelleges 46 praeceps] preceps 48
 unquam] umquam 49] iusticiae 50 dinoscatis] dignoscatis 51 quatuor] quattuor
 55 rei publicae] R. P. 56 intelligis] intellegis 58 ceteris] caeteris

praestas, & eo in loco oportune agis, quo conjuges nostras, si modo conjuges
 60 dici merentur, longa excogitatam invidia postulationem pro Patronum habi-
 turas intelleximus, eo nervos animi tendes, & duce veritate retundes, quicquid
 nobis, falso plebs illa mobilis impegerit. Ego postquam conjugis audivi nomen
 adeo quidem obstupui ut fere, quasi ecstasi correptus, decubuerim, & in ani-
 mo volvere incepti id jam adesse, quod saepe cito nimis affuturum timueram,
 65 Novi enim mulieres, quae cum natura sint invidae & ad iram propensae, dum
 offenduntur, sive potius castigantur, ex festuca trabem, ex stupa Magnetem
 suo clamore facere. Tum quae belli causa foret, inquirenti, solam gloriam Gal-
 lorum esse Giggulirus respondit, quam decentissimis pugnis adquisitam, sibi
 non esse dividuam, Gallinae quererentur, & dolerent, quid mares quid femi-
 70 nas deceat, sane non intelligentes. Deinde nonnullarum rerum me prudenter
 & diserte admonens, rem inquit, tenes Euthyme, nosti Gallos, nosti Gallinas,
 omnia prudentiae tuae committimus Nec, si commode hoc in loco verba facere
 possemus, faceremus tamen, male enim propositis, & dolose excogitatis, adeo
 in Galli nas possemus accendi, ut ea in medium adduceremus, quorum nos
 75 posthac fors paeniteret. Fama enim nostra plus nobis curae est quam Galli-
 narum infamia. Loquenti tamen tibi assistemus, ut verbis tuis nostra praesentia
 fides fiat. Haec cum audissem, Gallos me Hercule, ut apertos & paucorum ver-
 borum viros miseratus cogitare omnia & inquirere diligentissime cepi, & brevi
 sum expiscatus Gallinas adesse & Philonicum conductum patronum, Cumque
 80 paulo ante, domum egrediens, tot hunc in locum homines confluere animad-
 verti, forte subsecutus sum, animus enim mihi, nescio quid praesagiverat, nec
 frustra, Philonicum siquidem ita anhelantem vidi, ut folles mihi sub pectore
 premere videret, Cui me locuturo opposui, ut omnia quibus respondendum es-
 se videretur ex eius ore colligerem. Collegi igitur non parum multa, quibus ut
 85 serie, respondeam est opus. Dixti Philonice Gallorum curam in eo versari, ut
 in harena pugiles sint potius, quam ad Gallinaria custodes, & ex eo quidem
 omnis dissensionis & controversiae fundamentum, derivas, nimis certe temere,
 ne dicam imprudenter, non enim hoc revera Gallinis dolori est, quod pugnant
 galli, sed longe aliud, Invidia siquidem succensae aegre ferunt extolli gallos,

59 oportune] opportune 63 obstupui] odstupui 63 ecstasi] estasi 64 incepti] incoepi
 69–70 feminas] foeminas 70 intelligentes] intellegentes 75 paeniteret] peniteret 78
 cepi] coepi 88 revera] re vera 89 aegre ferunt] aegreferunt

90 dum interim ipse sibi domi quasi ingloriae degere videntur, Debebas igitur
 ex Gallinarum immensa invidia rem duxisse, non pugna gallorum, quam ego
 hoc in loco, non modo decentem sed & necessariam esse assero. Quandoquidem
 ugnaces & cordatos oportet esse gallos, si toto gallinarum custodes gloriosi esse
 & videre volunt, & quae noxia insurgunt, eliminare. Nemo autem Spectatores
 95 aut cordatus unquam, aut ad pugnam idoneus fuit, a quo pugnae ratio & tru-
 culenti hostis aspectus ignoratur. Miserum exercitum vetustas putavit, quem
 inexpertus & nullis assuetus vulneribus, imperator duceret. Proinde ut ex pu-
 gna reversus, per immensos terrores, variumque armorum strepitum & dubios
 Martis vultus, miles audentior sit. Id quod vere L. Sicinius Dentatus, Manlius
 100 Capitolinus, M. Sergius saepe vulnerati, docuere. Ita & ex lucta ad pugnandum,
 animosiores ubi res postulat fiunt galli. Dicite mihi Spectatores an tironi Vete-
 ranus praeferendus sit? Hercle praeferendum dicetis, Idque solius fortitudinis
 gratia, quae longo usu & diutinis castris comparatur. Non advertisti Philonice,
 quam tecum dissenseris. Vis gallos a pugna esse alienos? & noxiis avibus visis
 105 non fugere? cum fuga pugnandi nescios maxime deceat. Erras tu quidem, quod
 aiunt, toto coelo, & anilibus galliarum nugis, quo volunt flecteris. Gallos mares,
 ut audistis Spectatores pugna decet, non tam honoris aucupandi gratia, quam
 galliarum tutelae, & salutis, id quod istae vitilitigatrices non advertunt. Neque
 sunt hi per celebres ludi cruenti per celebres semper, nec letiferi quod gallinae
 110 ingerunt, Quotus enim quisque illic perit ubi ugnatur? Nec praetereundum est,
 quod hoc instituto maximis civitatibus sempiternae gloriae galli fuerunt. Post-
 quam enim gallorum certamen Pergami increbuit, & thenis post Themistoclis
 cum Xerse pugnam, die in singulos annos decreto; inceptum est, Nobilitata
 est, Rhodos, Tanagra, & media regio, Rhodii enim & Tanagrici, omnium pu-
 115 gnacissimi fuere, secundum hos autem, ut accepi Chalcidici & Melici. Videtis,
 Spectatores multos gallos, ex lucta, sibi & patriae selectae reportasse, quasi
 aut Olympiis, aut Isthimicis ludis Athletae suissent victores. Vetustissimum
 igitur morem & longa annorum serie inductum, nostri galli si aemulantur, quis
 vituperat? Estis certe morsum genus gallinae estis invidissimae: non amatis
 120 maritos, quos contra viri officium pastoralis custodiae inertia domi obtorpere

90 ipse] ipsae 92 Quandoquidem] quando quidem 95 unquam] unquam 101 tironi]
 Tyroni 103 comparatur] comperatur 109 per celebres] percelebres 109 letiferi]
 laetiferi 112 increbuit] increbuit 115 Melici] Melii

mavultis, quam ex celebribus Gymnasiis, desideratis gloriae titulis insignitos
 redire, Vos subinde fingendo, quid prodestis? Quid iuvat inserere ea vestris la-
 chrymis, quae ne hili quidem facienda sunt, Augetur aestimatio generis vestri,
 si viri Galli pugna fatigantur, Romanae matronae, quorum viri conjuges, rei pu-
 125 blicae externorum casu pro virili iuverunt, e victoriis, triumphis, & omnino
 honoribus, non parvam sibi gloriae partem ascripserunt. Putatis non laetata
 Hersilium non etiam elatam, Romulo non semel tam gloriose vincente? Cincin-
 nati uxorem & si trepidam Raciliam, Dictatura tamen in mediis arvis oblata
 viro, gavisam quis dubitat? Quid alias recenseam Spectatores immensi ordinis
 130 feminas, quas maritorum virtus adfecti, Participem habetis gloriam gallinae,
 & eam vobis participem esse non intelligitis. Verum est, mulieres fere omnes in
 malam partem, pertinacioris animi esse quam in bonam, Hinc tot lachrymis il-
 litae querelae, tot curae astutia etiam simulatae, et irritante invidia, clamorae
 injuriarum & ampullatae obiectiones, quas gallinarum credo municeps, Phi-
 135 lonicus, Linguae blandimentis accurate satis & vigilanter iuvit, Sed frustra,
 Nam & in hoc honestissimae pugnae decore, multiformis hominibus voluptas
 accedit, & viris interim maximis nulla in re propius accedunt galli, quam lucta
 exercitio. Nestorem ego Triseclum, & consultissimi pectoris Heroem, legi mul-
 tis Gymnicis certaminibus exercitatum, in rei militaris tandem experientiam
 140 venisse, unde sibi dubio, procul senilis illa prudentia incalluit, Alios praetero
 qui sunt innumeri. Intelliges ex his Philonice, quam indecenter, lanistae nomi-
 ne lacesantur, qua Gallos ad pugnam instituunt, non enim in his crudelitas :
 sed amoenitas, non periculum sed incrementum, inest, Nec rixosi sunt subito
 galli cum vicere, verum in eam, quae pro gallinis sumenda est pugnam, plus
 145 animosi, Quod si unus aut alter, qua victoria temere abutatur, reperitur, non
 statim in omnes culpam reiciet, Summae enim petulantiae est, ne dicam in-
 saniae, quod pauci commiserunt, in omnes referre, Proinde cum lanistae nomen
 odiosum admodum & et infestum sit, eos ita nominabimus, qui humanis oculis,
 humani cruoris, profluvio, spectaculum ex digladiatione, summo scelere insti-
 150 tuunt, Is horror, haec immanitas longe Philonice ab gallis aliena est, Quod

122–123 lachrymis] lachrymis 123 aestimatio] estimatio 124–125 rei publicae] R. P.
 128 & si] etsi 130 feminas] faeminas 130 adfecti] affecti 131 intelligitis] intellegitis
 132 lachrymis] lachrymis 141 Intelliges] Intelleges 144 sumenda] summenda 146
 reiciet] reicies 149 digladiatione] digladiatione

si aliquando Spectatores quasi gravissimo aliquo incommodo agitati galli post
 luctam tacent, victi, non est quod miremur, nusquam enim vinci amoenum
 est, minimos etiam & pueris idoneos percensentibus ludos, Non nullius ergo
 moeroris ratio id efficit, quod a cantu abstinet victus gallus, qua pro gloria,
 155 per honoris incolumi perennitate, luctam instituerat. Eam sortem si indignatio
 sequetur, aequo animo ferre debent Gallinae, cum interim non minus amentur
 quam antea, aliter Philonico somniant quam res habeat. Praeterea, ut vic-
 toriam adeptis clamor est peculiaris in nostra etiam fragilitate, ita & eandem
 amittentibus silentium praecipuum, Romanus olim miles post Cannensem cla-
 160 dem certe non cecinit, verum summo silentio Romam est amplexus si forte
 quis Romam tunc, non Italiam deserturus pervenit, At Scipionis triumpho,
 qui Carthaginis superatae & Italiae vindicatae index fuit, multiplex cantus,
 multiplexque exsultatio, Punicis immixta ferculis, dubio procul audita & visa
 est Croesus quem omnes, fama variae fortunae novistis, suam felicitatem non
 165 semel blando risu admiratus, non Hercle risit cum pyram illam fatalem ascen-
 dit moriturus, Verum quid morae in re tam aperta facio? Galli Spectatores
 ut Philonice nugas continenter eliminem, seu victi sunt seu victores evadunt,
 officium faciunt, gallinas amant, foveant, tutantur, Nec ullam escam soli come-
 dunt, nisi longissime absint gallinae, Nostis etenim quam coczyssent familiariter
 170 quam blando has murmure invitent. Ova caperat? Gallinas ego certe bardas &
 insipidas appellare ausim si aliud sentiant ita enim res habet ut dico, Nec aliud
 nuganti Quaquerrea fidem habebunt qui verum amant, Sed pergo, Galli per-
 vigiles, paucissima sibi ad quietem momenta deligunt, perspiciuntque omnia,
 nec minus clamore interim monent, & quae gallinis nocent animalia, non solum
 175 non pertimescunt, sed etiam pro conjugibus propugnant. Fertiles praeterea eas
 faciunt idefesso accubitu, cumque modestiori Veneris voluptate perfrui possent,
 amore tamen compulsi, sese omnibus communicant, omnibusque miscent, Quo
 minus tibi Philonice, gallorum macilentia taxanda fuit, cum adeo vigilant, &
 ardentis thori officium adeo exequantur, non quidem sui gratia, sed gallinarum
 180 potius quibus optime esse volunt. Nec faciunt in sua re publica quicquam divi-
 duum, quod aut ma ritus aut femina proprium dicere posset, sed in commune

153 Non nullius] Nonnullius 154 moeroris] moreris 163 exsultatio] exultatio 164
 felicitatem] foelicitatem 168 escam] aescam 179 thori] tori 179 exequantur] ex-
 sequantur 180 re publica] R. P. 181 femina] foemina

promptissime conspirant, Puto vos Spectatores agnoscere, posse, sint ne vera?
 quae ex Quaqueriae ore profatus est Philonicus? Omnia mansuetissimus gallo-
 rum amor efficaciter evincit, & anhelat, quo sibi conjuges praeferunt, testibus,
 185 cum omnibus his qui aut gallos aut gallinaria unquam curarunt, tum maxime
 castratis Capis, qui rem hominem satis compertam habent, Gigguliro nostro
 id asserente, fuerunt enim & ipsi galli, & gallinas etiamnum amant, ne quis
 me suspecto teste uti velle existimet. Facesse igitur Philonice, cum ista tua
 delirante lamia, facessant illa injuriarum praestigia quae ut relatu ita & op-
 190 pugnatione magna experte indigna sunt, Nihil enim fere est, quod non rideri
 potius quam oppugnari debeat. Et tu Giggulire cachinnaberis, postquam ego
 tibi domi rem tam futilem, tam muliebribus commentis quadrantem interpre-
 tatus fuero, Certe iam nunc ridere videtur, trementibus ocellis, Spectatores
 & omnia capite concusso flocci pendere, partim siquidem sermonis mei excur-
 195 sum intelligit, & latinum addidit, quando eas regiones iuvenis pervagatus
 est, quibus Galli latine loquuntur, & si latine loqui exacte nesciat, Id quod
 inter nos quoque evenit. Saepe enim exoticae linguae sententiam subodorari
 videmur, nobis interim ea ipsa nihil que potentibus, Age Giggulire, cum rem
 ad unguem accipies, propensius ridebis, & anilium technarum involucra de-
 200 miraberis, Nimis medius fidius lingulaca fuit haec tua susurratrix Quaqueria,
 Philonice, & tu plus quam decebat temerarius, ignorans quam fallas res sit
 temeritas Si enim quicquam gallinis commisisse galli videbantur, hoc secreto
 coram his quibus fama utrisque curae est, tractari, & prudentissime placari
 redigique poterat. Amicorum enim errata secreto debent censer, virtus ve-
 205 ro laudari palam, ut vetusta est philosophorum sententia, Idque Hercle galli
 fecissent hac in re, si effrenis gallinarum invidia ullo modo aut placari, aut
 cohiberi potuerit, quo minus res ipsa in omnium oculos dijudicanda perve-
 nisset. Quis agger tamen huic torrenti, quod vallum objiciatur? quo gallinae
 perstrepunt, Philonicus vero ita furit, ut Achelous cum Hercule certans esse
 210 videatur. Cui ego iam eruam alterum cornu, Spectatores & diis iuvantibus, qui
 iudices & testes actionum nostrarum sunt, illam suam ebullientem petulan-

182 sint ne] sintne 184 anhelat] anihilat 185 unquam] unquam 189 lamia] Lamiga
 192–193 interpretatus] interpretaetatus 194 flocci pendere] floccipendere 195 intelligit]
 intellegit 196 & si] etsi 200 medius] me dius 207 quo minus] quominus 208
 objiciatur] obiciatur 211 ebullientem] ebullientem

tiam comminuam : Nunquam ne hoc legisti Philonice, Vir iracundus provocat
 rixas, & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior. Peccasse
 hodie nimirum recte, te omnes aestimant quod adeo credulus caecam gallina-
 215 rum insaniam evomuisti, ut furiis quibusdam agitari videri potueris. Parcius
 ego vestra errata distingo, quamquam severissime poteram, severissime enim
 rem occepistis : Tamen cum uxore (ut Giggulirus mihi hodie ex multorum sen-
 tentiarettulit) non nimis contendendum est, neque ei nimium confidendum :
 Potuisses tu quidem Gallinas laudare pulchre, magno spectatorum applausu,
 220 Sed accusare voluisti, & iniuriari gallis multorum sane qui eos amant, nausean-
 te molestia : Quo circa, qui toties maledixisti, si passim male audis patienter
 sustineto, Nosti vetus verbum, Si vis bene audire, disce prius bene dicere. Ova
 pariunt inquis, gallinae, & ea clamore, ubi sint indicant, Est ne hoc Spectato-
 res pium ? foetum prodere, ut abortus fiat, ut sui generis extinguatur soboles ?
 225 Prave Philonice Gallinas a scelere laudas, lauda potius a foetum virtute, At
 quae ista tandem in Gallinis virtus ? Humilitas, ais, Nempe quam sint humi-
 les, hoc die verbis tuis refertissimis injuriarum ostenderunt : quae profecto non
 ex humilitate, sed invidente superbia proficiscuntur. Gallus inquis decrepitus
 ovum parit quod Basiliscum edit, Quis credat hoc, Dii vestram fidem Quam
 230 petulans genus foeminae sunt : quam fabulas quam verum, sequi malunt : Amo
 poetam qui inquit, quisquis confidit mulieri frondibus haeret. Nunquam putas-
 sem hoc anile in medium productum iri, At nihil omittit invidia : Gallos senes
 Spectatores (quamquam senectus malorum omnium portus est) officiosissimos
 esse omnes scitis, & a monstriiferis foeturis longe alienos, quod si quis est, qui
 235 aliud asserit,quemadmodum Bactrianum quendam regulum asseruisse ferunt.
 Ridiculus sane est & cum experientia tum maximorum philosophorum auc-
 toritate, convincitur, qui haec in universum fabulosa esse contendunt. Cum
 enim senes gallos habeamus & decrepitos, quis unquam apud nos Basiliscum
 e Galli ovo natum vidit, aut ovum saltem e Gallo. Si haec monstra Philoni-
 240 ce tibi terrori sunt, Europam non deseres, nec Gallos decrepitos insequeris,
 Sed Africam cuius harenosis desertis, quibus paucissimi aut omnino nulli Galli

212 comminuam] cominuam 212 Nunquam ne] Numquamne 214 aestimant] estimant
 214 caecam] coecam 215 insaniam] insaniem 217-218 sententia] sententia 218
 rettulit] reculit 221 Quo circa] quocirca 223 Est ne] estne 224 foetum] fetum
 225 foetum] fetum 230 foeminae] feminae 231 Nunquam] Numquam 234 foeturis]
 feturis 236-237 auctoritate] autoritate 238 unquam] umquam

agunt, Basilisci conplures, irrepunt. Quod autem causam affers cur fastigiis
templorum infigantur Galli, rideo levitatem tuam, & hoc addo. Nequitia est
quae te non finit esse senem, Mallem te pro Iovem lapideum, gallinam esse,
245 credere, quam Philonicum, si solum plumis pinnisque involutus reperes, nihil
enim ab his animo differs. Longe alia causa est Spectatores Quandoquidem,
cum hoc animal horarum observatione & perpetuis vigiliis, curaue rerum sua-
rum diligentissima omnibus fere aliis antecellat. Voluit studiosa illa patrum &
consulta sedulitas, earum aedium, apices Gallo insigniri quibus multorum sa-
250 lus curatur, Quibus precibus per horarum interstitia distributis, placatur deus
optimus maximus Ut enim gallis vigilia est, ab omne errore aliena, si modo na-
turae copiam relinquimus, Ita eos vigiliis insignes esse decet, quibus nostri pars
melior curanda & tuenda committitur. Gaudete Galli, tuque Giggurile, exulta,
pulchri enim mysterii aenigmaticam imaginem praebetis & si nullo alias, hoc
255 tamen praecipue vigilantissimi & optimi probamini, Nec terrebit vos Gallos in
universum Philonicus : quod gallinam in coelo esse asserit, & gallum nullum :
Nescitur an gallus sit an gallina, quis enim per tam altum intervallum cristam,
quis calcaria videat ? Ceterum ipse Quaqueriae credit caecutienti idque gallinis
tribuit quod gallorum est potius, Nemo enim gallis coelum frequentius aspicit,
260 magnus inquit naturae historicus. Proinde ego Cygnum esse credere mallet
Apollinis nato, quando Stheneleia proles fuit, summo amore junctam, id quod
certe multis placere audio : Quanquam est, qui eam Volucrum speciei voca-
bulo appellat : quo nec gallum, Philonice, nec gallinam neque etiam Cygnum
recte intelliges ; aliae etenim complures in illa voce ut communi continentur.
265 Potuisssem ego, Spectatores, si ex praemeditato rem agere mihi contigisset,
ut Philonico, multa adducere quae certe his quae hactenus pro bene meritis
gallis in medium attuli, efficaciora forent. scitis enim exactius refutari posse,
quae sibi objecta esse sciunt accusati, aut objectum iri praesagiunt, quam ea
quae subito & nil tale suspicantibus ingeruntur, Diis tamen interim ago gratias
270 quod ea quae mihi dicenda obiter videbantur tam prompte hactenus in mentem

245 si] sinit ? 246 Quandoquidem] quando quidem 251 optimus maximus] optu.
Maxu. 253 committitur] comittitur 253 Giggurile] Giggulire 253 exulta] exsulta 256
coelo] caelo 258 Ceterum] Caeterum 259 coelum] caelum 260 Cygnum] cycnum
261 Stheneleia] Steneleia 261 junctam] junctum 262 Quanquam] quamquam 263
Cygnum] Cycnum 264 intelliges] intelleges 267 efficaciora] effatiora

venere, Sed pergo, Parricidarum comites esse gallos laetari videris Philonice, quasi & ipsi eo genere poenae digni videantur, quo sceleratissimi puniuntur. Cum tamen ipsi Parricidarum ultores sint, & summorum principum voluntate instituti vindices, perpende, quaeso, injuriam, Philonice, non possunt haec
275 praeteriri sine relaxatione, nec debent, maior siquidem deinceps vobis, tibi dico & gallinis lasciviendi & blatterandi daretur occasio, Sapienter & oportune quidam ex magnis Oratoribus dixit. Occurrere oportere injuriae, quasi inveteraverit quemadmodum connutritum morbum vix quispiam extinxerit. scio quidem & in Codice Iustiniani, & eiusdem rudmentis quas institutiones vocamus,
280 id scriptum esse quod tu tetulisti : & legem ex Modestino depromptam, ad legem Pompeiam de Parricidis librorum. digestorum quadragésimo octavo addo, a te praeteritam & neglectam, qui praesentibus obsoniis plus uteris quam antiquis legibus : qua quidem & culei & Galli mentio sit & praeterea virgarum sanguinearum, id quod a te inducti non habent Verum omnia non ea procacitate & insolentia, qua tu tumescis, sed per modestinum modestissime in haec
285 verba. Poena Parricidii more majorum haec instituta est, ut Parricida virgis sanguineis verberatus, dein in culeo insuatur, cum cane, Gallo Gallinaceo & vipera & simia, dein in mare profundum culeus jactetur, hoc ita si mare proximum sit, alioquin bestiis subiiciatur, Secundum Divi Hadriani constitutionem.
290 Haec, Spectatores, parricidii vetustis legibus expressa poena est : qua Gallos adfui ob commissum parricidis quis vestrum est qui credat ? Causas ignorantibus, proximum est errare. Audite igitur causam ut a Philonici explodenda caecitate longe absitis. Credidere vetusti, qui naturae per experientiam, proprietatem non una in re observarunt, Canem Simiae odiosum esse, Simiam vero
295 Gallo, hunc autem Serpenti, qua ex re, factum est, ut in nefandissimi sceleris poena a qua etiam elementa abessent : haec animalia jungenda legum latores parricidae volvere ut simia a cane agitata Gallum, Gallus serpentem urgeret, quae se in hominem maleficum mergeret, ita ut vivus Parricida, viva nocentis animalis sepultura fieret. hoc aequi & veri interpretes asserunt, Quid tu igitur?
300 Cur insontissimam illam animalium nil male hoc in scelere meritorum turbarum contemnis & taxas, Philonice? Annon potius Gallos laudabimus,

274 quaeso] queso 276 lasciviendi] lascivendi 276 oportune] opportune 280 tetulisti] detulisti 281 librorum] li 283 praeterea] preterea 287 Gallinaceo] Gallinacio
289 subiiciatur] subiciatur 296 a qua] aqua 299 interpretes] interpraetes

quod vitam in mediis undis deferere ferere non timent, ut ex hominum com-
 mertio pessimi & scelestissimi tollantur. Poeta unus, cum Simiae meminit in
 culeum sutae eam innoxiam dicit hoc versu, Clauditur adversis innoxia Simia
 305 fatis. Audis Philonice innoxiam Simiam, vel a mordaci & vitiis non parcen-
 te, Vate nominari. Quod si causam dissimulasti, non est quod commenderis.
 Lingua enim sapientis a mente discrepare non debet, ut scis. Verum haec ut
 obaerato Spectatores & muneribus illecto, condonemus. Accepistis hactenus
 quid responderim, & quam recte, Vide Philonice, ne in foveam quam parasti
 310 incidas. Scio Quaquerram illam tuam, & ova ad te sua & pullos dedisse, ut diu
 institutam accusationem eo prosequeris diligentius. Quaero te an non parri-
 cidio sit conformius, prolem ad elixandum, & assandum dare, & Thyestaeam
 cenam instituere, quam e ripa somniantem Gallinam deturbare, quae tua an-
 tea, tanta quaerela fuit. Ceterum haec invitus dico, & attigisse transeunter
 315 quam dixisse malo essent equidem id genus multa, sed taceo. Est enim tantum
 conjugalis necessitudinis vinculum, ut neutrum sine alterius incommodo vitu-
 perari possit, Quamobrem recte Giggulirus qui me lacescere noluit, pugnare
 vero & propugnare voluit, Hoc Philonice sat mirari non possum quod Petrum
 a Gallo proditum dixisti quasi vero plus prodant Galli canto suo divino quam
 320 moneant, quid si non prodiderit sed monuerit potius? Quis enim hoc ipsum
 praeter Petrum intellexit, cui repetita memoria magistri verba conscientiam
 extimularunt, inducto moerore. Non novit Petrum Gallus ille, quisquis fuit,
 sed officio suo, in horarum discrimine, satisfecit. Quoties Gallo cantante Philo-
 nice luditur, scortatur, caeditur? Quorum nullius eum recte accusaveris, sicut
 325 nec huius quod peieravit Petrus, quem mihi crede, consulto praeteriisses ve-
 rum tua istuc petulantia, propectus es, ut his etiam qui alio in orbe vitaque
 meliori beati degunt non peperceris. Ad summam Spectatores, Ut aliquando
 nostro sermoni finis statuatur : Galli gallinacei, Vigilantissimi, strenuissimi :
 providentissimi, Reipublicae, qua nihil inter mortales excellentius, sunt studio-
 330 si & terrarum imperio maxime imperitant, siderumque periti, tempus olfaciunt,
 non ratione dico sed naturae insigni munere. Nec solis ortum incautis patiuntur
 obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, hincque magnus Poeta quartam

305 vitiis] viciis 313 cenam] coenam 314 Ceterum] Caeterum 321 praeter] pre-
 ter 322 moerore] maeror 325 praeteriisses] praeterisses 326 istuc] isthuc 329
 Reipublicae] rei publicae 332 nuntiant] nunciant

vigiliam depingens, si insit, Excubitorque diem cantu praedixerat Ales. Odiosa
 quoque in hac re vetustas, Nocti deae Gallum, immolare consuevit, cantante
 335 Poeta cum primis docto, Nocte Deae noctis cristatus creditur ales, Quod tepi-
 dum vigili, provocat ore diem. Ridenda est sane, Philonici ex testibus audacia,
 qui galli cantum lasciviae tribuit, quasi disparem cantum,iuvenum & senum
 hactenus didicerit, quos paris esse vigiliae, nec disparis indicii, omnia omnium
 340 lasciviae esse quam senibus : Praeterea Gallos victos non canere amplius sunt
 qui asserant abstinere autem, & lascivi re nihil, neminem existimo dixisse hac-
 tenus, quibus apertum esse videtur non e lascivia, sed naturae instinctu, coeli-
 que influxu, masculos Gallos cantare, & cantando discernere, Sed haec ut alia
 Philonico condonemus, Quem ut ipse gallum ex homine adolescente factum es-
 345 se credit, ita vos, Spectatores, in Gallinam aliquando Pythagorica palingenesi
 mutatum iri existimate. Non frustra Hercle illustres variarum artium professo-
 res & philosophi, in Mercurii tu tela Gallos recensent, ob miram naturae suae
 in observando & discernendo, celeritatem. Quos ex eodem hoc insigne accepis-
 se verarum narrationum auctor : scriptum reliquit, Ut cuicumque longissimam
 350 ex cauda pinnam si dextra est, gestandam tradiderint, is comite gallo, omnes
 fores aperire omniaque invisibilis ipse videre, possit. Hi quodam magistratus
 rexere victoriarum omnino toto orbe partarum auspices. Nonne hoc ingens est
 deorum munus Spectatores ? Ferunt Themistoclem, priusquam cum Xerse pu-
 gnaret, ingentem gallorum strepitum audisse, ad quod exemplum suos milites
 355 hortatus, victoriam consecutus est. Boeotii contra Lacedaemonios pugnaturi :
 cum totis noctibus galli cantassent, nobilem victoriam praesagivere, ita coniec-
 ta interpretatione, quod ales illa victa non caneret. Quin & ad Insubres potens
 genus Galeatii nomen ex insolito gallorum cantu accepisse feruntur, qui tota
 nocte dicitur, cum vicecomes magnusMatheus primogenitum ex Bonacosa fi-
 360 lium suscepit. Haec est, Spectatores, lasciviae vis censente Philonico, ut Gallos
 fatidicos efficiat, & futurorum ingerat spiritum, mendaces sunt isti qui lascivi-
 a, corpora dissolvi animum obfuscari : ‘ memoriam elui, multorum applausu

334 immolare] imolare 335 cum primis] cumprimis 336 audacia] audatia 342–343
 coelique] caelique 343] horas 349 auctor] autor 354 audisse] audiisse 355 Boeotii]
 Boetii 355 Lacedaemonios] Lacedemonios 357 interpretatione] interpraetatione 359
 Matheus] Mathqeus

docuere sed pergo. Parturientibus adesse galli existimantur, postquam unus
 Latonae parienti astitit : eidem postea charus admodum : generosissimisque
 365 ferarum, Leonibus & scolopendris terrori sunt ; ex quo Africam petentes, quod
 ea regio his maxime abundet feris, hanc Alitem secum ferre consuevere, Idque
 certe Spectatores nec magnitudine sit, nec potentia, quis enim in his gallum
 leoni conferet ? Sed potius ex superni ordinis contemplatione, maximus enim
 naturae admirator, & leonem & gallum solares esse dixit, praesentiam tamen
 370 virtutis eius, gallo majorem inesse, quod & inde apparet, quod gallus quasi
 quibusdam hymnis surgenti Soli applaudit, hincque fieri, ut a leone timeatur
 & colatur. Pythagoras sapiens vel ob id praecipue putatus, quod sapientis se
 nomine dignum nunquam existimavit, praecipere solebat, tu gallum nutrire-
 mus, quo quemadmodum doctissimorum interpretatio est, divi nam animae
 375 nostrae partem, quae divinarum rerum cognitione, quasi solido cibo & coe-
 lesti ambrosia pascit intelligimus, Et hic quidem Gallus est, cujus aspectum
 Leo id est omnis terrena potestas formidat & reveretur. Cui singularem in-
 telligentiam datam esse propheta testatus est, singulare patientiae & veritatis
 exemplar. Auditis, Spectatores, an non Galli vocabulo & natura veneranda
 380 admodum mysteria Philosophi & Theologi celarint, quae quidem hoc in loco
 minus retulissem, nisi mihi persuasissem, Gallorum gloriam & nobilitatem, hi-
 sce non parum auctum iri quae attuli. Et hercle nescio, an id satis de se galli
 intelligant, cum sint multi mortalium, quibus haec ut mystica, & aenigmatica
 ignorantur. Sed ad institutum redeo. Hunc Gallum Socrates cum divinitatem
 385 animi sui, divinitati majoris mundi, copulaturum se speraret : Aesculapio illo
 animarum medico debere se dixit : quanquam magnus quidam inter Christia-
 nos poetas fidei propugnator, cum Socraticum gallum minus forte decenter,
 quam oportuit ludicro esset insecturus, eum Gallinam appellavit, ut mollis &
 effoeminatae rei vocabulo, quod te nolui latere, Philonice, qui tam augustum &
 390 auspicatum hactenus extollere satis & laudare non potuisti. Quis vero nescit
 gentis & amplissimae & vetustissima bellorum memoria apud scriptores notae,
 nomen a gallis gallinaceis sumpsisse, tum multi alias et docti Galli nomine et

364 charus] carus 365 ex quo] exquo 373 nunquam] numquam 375-376 coelesti]
 caelesti 376 intelligimus] intellegimus 380 mysteria] mstyria 380 celarint] coelarint
 381 retulissem] rettulissem 383 intelligant] intellegant 385 illo] i 386 quanquam]
 quamquam 389 effoeminatae] effeminatae

sancti fuerunt, Ceu Cor Gallus poeta, Ceu Gallus Abbas quem apud eos Hel-
 vetios sepultum audivimus qui secundum militarem peritiam in texendo lino &
 395 poliendo, omnium sunt famigeratissimi. Quid plura, Spectatores? Tanta etiam
 defunctis Gallis vis & nobilitas inest (ne gallinarum demortuarum pulpamenta
 omnia posse Philonicus putet) ut perunctos galli cerebro nec Pantherea nec
 Leones attingant : hoc plagis recentibus prodest, hoc venenatorum morsus,
 & serpentum incommoda mortalibus perdomat, contraque morbos innumeros
 400 valet. Quod si tam pinguis tam sapida eorum caro non est quam gallinarum,
 non est mirum, Siquidem tot curae, tot Veneres, totque vigiliae, pinguescere
 eos non sinunt : Ceterum si in pinguedine sita est aestimatio ut quisquam
 pinguiissimus esset, ita optimus foret, quod profecto pauci vestrum admittunt.
 Non enim semper pondus, sed virtutem ipsam attendimus, hincque est ut ego
 405 in cena una turdum bovi praeferam, & anseri Phasianum. Ferunt medici in
 galli vesica lapidem reperiri, qui vesicae nostrae incommodis medeatur. Item
 testes Gallinaceorum, perinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri
 dicuntur, Non possum ego & hoc in loco praeterire, quod magnis viris per-
 suasum est, Pedem dextrum videlicet Galli gallina cei tantam vim habere, ut
 410 adversarii victor futurus sit, quicumque hunc eo animo secum gesserit : quod
 si ego fraude potius, aut potius naturae subsidio, quod a multis in fraudis aut
 superstitionis infamiam deturbatur, Philonicum hoc in loco vincere, quam rei
 a gallis propositae efficacia voluissem, certe vel dextro unius galli pede vicis-
 sem, tam acria gallorum calcaria sunt. Nunc dinoscite, Spectatores, dum alius
 415 iudex non est, & vobis omnibus censendi & dinoscendi copia facta est, quam
 inique accusati sint galli quamque petulans & impetuosum genus sit gallina-
 rum, & statuite poenam parti adversae, tu deinceps, quid agendum in tali re
 sit, intelligant & consilium mutant. Sumite in animum veteris & excellentis phi-
 losophi sententiam. Quicastigare noxios dixit oportere, ne ipsorum exemplo,
 420 ceteri quoque peccent, Corripite igitur gallinas, & plectite, absterrete & eru-
 dite ut galli tandem agnoscere queant vos aequitatis esse Patronos & virtutis
 vindices. Dixi.

393 Abbas] Abas 402 Ceterum] Caeterum 402 pinguedine] pinguidine 402 aes-
 timatio] estimatio 403 admittunt] admittuntur 405 cena] coena 410 quicumque]
 quicunque 413 efficacia] efficacit 414 dinoscite] dignoscite 415 dinoscendi] dignos-
 cendi 418 intelligant] intellegant 418 Sumite] Summite 420 ceteri] caeteri

